

Mathieu Fannee

Warmonds toponymisch woordenboek

Veldnamen en andere toponiemen uit de
middeleeuwen en vroegmoderne tijd

Historisch Genootschap Warmelda
Warmond

Eerder verschenen van deze auteur:

Atlant te Waremunde, een studie over Warmond in de middeleeuwen (1100-1400)

Historisch Genootschap Warmelda, 2014

Heren van Warmond en Woude (985-1503)

Historisch Genootschap Warmelda, 2017

Atlas van Laatmiddeleeuws Warmond – Reconstructie van het dorp en zijn omgeving (1250-1574)

Historisch Genootschap Warmelda, 2022

Warmonds toponymisch woordenboek

Eerste druk, november 2022

Tweede druk, juni 2023

Derde druk, februari 2024

Vierde druk, maart 2025

Vijfde, verbeterde en uitgebreide druk, mei 2026

Tekst: © Mathieu Fannee

Uitgave: Historisch Genootschap Warmelda, Warmond

Druk: Brave New Books

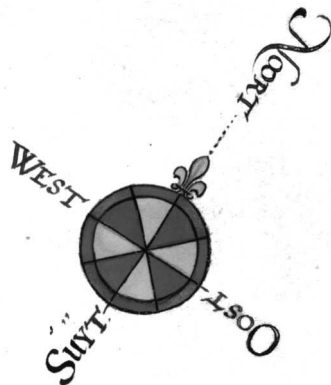
Omslagontwerp: Eveline Korving – Schreef Studio

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Verantwoording	6
Selectie	6
Spelling	6
Datering	6
Etymologie.....	7
Locatie op de kaarten.....	7
Bronverwijzingen.....	7
Verder	8
Overzichtskaat van de heerlijkheid Warmond.....	11
De gebieden (“bonnen”) op de kaart van Warmond	12
De perceelnummers op de kaart van Warmond.....	13
Warmondse toponiemen in vogelvlucht.....	15
Landschap.....	15
Wegen en paden	17
Wateren.....	19
Velden genoemd naar personen	20
Planten en culturen	21
Dieren	22
Nog meer benoemingsmotieven.....	22
Naamsveranderingen	23
Herzelingen.....	24
Kaarten	25
Kaart 1 (bonnen A, B, C, D, E, F, G en J).....	26
Kaart 2 (bonnen E en F)	27
Kaart 3 (bonnen H, I, K en L).....	28
Kaart 4 (bonnen M, R, S en T).....	29
Kaart 5 (bonnen V en W)	30
Kaart 6 (bon U)	31
Kaart 7 (bonnen O, P en Q)	32
Kaart 8 (bon N)	33
Toponiemenlijst.....	35

Afkortingen.....	317
Maten	317
Literatuur.....	318
Adressenwijzer – van hedendaags adres naar historisch toponiem.....	326

Inleiding

Deze studie over de Warmondse toponiemen uit de middeleeuwen begon in 2012. Aanleiding was het onderzoek naar de precieze ligging van het verdwenen kasteel Alkemade aan de noordzijde van Warmond. In 1304 werd de ligging van het kasteel en zijn landerijen namelijk als volgt omschreven:

“Item Heynric van Alcmade 16 merghen lands in Hoeghe camp ende 9 merghen gheestlands voir Heynrix dore ende achter Heynrix huuys 5 merghen broecslands, heet die Ardeye ende over die gheest an den vlietvene 7 merghen”.

In deze korte omschrijving zijn al drie toponiemen te vinden: **Hoge Kamp**, **Ardeye** en **Vlietvenne**. Om het kasteel precies te kunnen lokaliseren, was het nodig om vast te stellen op welke plekken genoemde toponiemen betrekking hadden. Het resultaat van het toenmalig onderzoek, dat schrijver dezes samen met André van Noort verrichtte, is grondig gedocumenteerd in een artikel gepubliceerd in het *Leids Jaarboekje* van 2013.

Na voortzetting van het onderzoek naar de Warmondse middeleeuwen ontstond een eerste lijst voornamelijk middeleeuwse toponiemen met zo’n 150 lemmata. Elk lemma werd voorzien van een opgave en analyse van de gegevens aangetroffen in leenrepertoria, cartularia en vroegmoderne kaarten, met als doel het identificeren van de locaties waar deze toponiemen betrekking op hadden. Deze toponiemenlijst is gepubliceerd in 2014 in het boek *‘tlant te Waremunde’*.

Sindsdien is het onderzoek onophoudelijk doorgedaan. Door primaire bronnen nader te bestuderen en ook dankzij nieuw gepubliceerd transcriptiewerk van derden, zijn veel nieuwe gegevens verkregen. Niet alleen kon de analyse van reeds gevonden toponiemen nader worden uitgewerkt, ook konden veel nieuwe toponiemen worden geïdentificeerd. Inmiddels is de toponiemenlijst gegroeid tot zo’n 500 lemmata, die in deze uitgave worden gepubliceerd.

Uiteraard is dit werk mede dankzij de onmisbare hulp van anderen tot stand gekomen. Ik dank naamkundige dr. Tanneke Schoonheim (†), verbonden aan het Instituut voor de Nederlandse Taal te Leiden, die mij geholpen heeft om een flink aantal namen te interpreteren. Ook dank ik oudgermanist Karling Rottschäfer, die mij in het verleden zeer veel geholpen heeft. Hoewel ik hem niet meer bij deze uitgave kon betrekken, dragen veel lemmata sporen van zijn onderwijs en inspirerende aanwijzingen. En ik dank taalkundige Rob Tempelaars, eveneens verbonden aan het Instituut voor de Nederlandse Taal, die een deel van het manuscript heeft willen becommentariëren. Zeer nadrukkelijk dank ik oud-Warmonder Richard van Leeuwen, die het manuscript zeer grondig gelezen heeft en ontelbare correcties en verbeterpunten heeft aangedragen. Door zijn scherpzinnigheid wist hij mij bovendien voor een paar vervelende uitglidders te behoeden. Ik ben hem zeer erkentelijk.

Ook zeer hartelijk dank ik Mw. Hanneke ’t Hart die mij vereerde met haar enthousiasme voor het onderzoek, het gehele manuscript tot zich nam en mij zeer nuttig commentaar deed toekomen dat mij niet alleen inspireerde maar ook aanleiding gaf tot heel wat verbeteringen.

En uiteraard dank ik de Warmondse historicus André van Noort, die wederom het hele manuscript heeft gelezen en van zijn onmisbaar commentaar heeft willen voorzien.

Ten slotte dank ik de gezellige mannen van de studiezaal van het Leids archief: Hans Endhoven, Jan van Egmond, Rudolph Ladan, Piet de Baar, Emiel van der Hoeven, Maurant Roest, Léon van der Hoeven en ook archivaris Joris van Maanen, die mij – ieder op een eigen manier – verder hebben gebracht.

Verantwoording

Selectie

Een toponiem is letterlijk een plaatsnaam, maar dan in de breedste zin van het woord: niet alleen van een stad of dorp, maar ook van een veld, van een waterplas, van een straat, of zelfs van een huis. Namen van zulke kleine ruimte-entiteiten worden begrijpelijk microtoponiemen genoemd. Omdat hier alleen het gebied bij of binnen de grenzen van de voormalige heerlijkheid Warmond aan bod komt, behandelt dit werk uiteraard bijna alleen maar microtoponiemen.

Toch zijn niet alle lemmata in dit werk als toponiemen op te vatten. Soms is een lemma meer een perceelomschrijving dan een echte naam. Maar de grens tussen naam en omschrijving is niet altijd even makkelijk te trekken. De huidige Warmondse hoofdweg heet de **Herenweg** en dat is ook de officiële naam van deze weg. Als we deze weg in laatmiddeleeuwse bronnen vermeld vinden, is ook sprake van 'Herenweg' maar het betreft dan géén naam maar een omschrijving: men gaf hiermee aan dat de weg openbaar toegankelijk was én bezit van de vorst was. Dat toen nog geen sprake was van een vaste officiële naam, blijkt ook uit het feit dat de Warmondse hoofdweg op allerlei manieren genoemd werd. Men sprak namelijk ook van 'de Brede weg', 'de Grote weg', of 'de Heerstraat'. Dat waren stuk voor stuk omschrijvingen: ze zeggen iets over de breedte, of over het feit dat de weg (deels) bestraat of verhard was. Doordat men zo vaak de omschrijving 'Herenweg' bleef gebruiken, werd het vanzelf een vaste naam, die alle andere namen verdreven heeft.

Het feit dat ik bijvoorbeeld de namen van de tiendebonnen als toponiemen opnam, is misschien discutabel. Of een Warmondse boer ooit heeft verklaard dat hij 'in het hofbon' woonde, is mij niet gebleken. Mogelijk bestond het 'hofbon' alleen als administratieve eenheid in de tienderegisters.

Toch werd het wel als toponiem gebruikt: daar werd in registers een gebied mee aangeduid.

Als mijn toponiemselectie niet helemaal zuiver is, voldoet die in ieder geval aan één criterium: als een plek op een enigszins vaste én unieke manier wordt omschreven, heb ik die omschrijving opgevat als een toponiem, ook als het strikt genomen nog geen vaste naam betrof. Het heeft één voordeel: als men deze min of meer vaste omschrijving in een akte tegenkomt, zal men niet meer hoeven uitzoeken wat het was, want het zal hier eenvoudig opgezocht kunnen worden.

Spelling

In geschreven bronnen – zeker die uit de late middeleeuwen – werden woorden op allerlei manieren gespeld. Standaardspellingregels is men immers pas begonnen te formuleren bij de komst van de boekdrukkunst. In oude geschreven bronnen vindt men toponiemen dan ook op zeer verschillende manieren geschreven. De middeleeuwse Dorpsstraat vindt men bijvoorbeeld vermeld als "*buerpadt*", "*buerpat*", "*buurpat*", "*buyrpat*", "*buyrpadt*" en ook "*buyergangpadt*". Uiteraard kan slechts één schrijfwijze als lemma dienen. Ik heb ervoor gekozen om voor elk toponiem een genormaliseerde variant te bedenken. Voor zojuist genoemde varianten is dat het moderne lemma **Buurpad**.

Het normaliseren van de spelling is uiteraard alleen goed mogelijk wanneer een toponiem zich eenvoudig laat interpreteren. In "*Schravenwater*" is nog redelijk eenvoudig 's Gravenwater te herkennen, maar wat moeten we met "*de Goudtom*"? Bij gebrek aan nadere gegevens over dit 15de-eeuwse veld is niet duidelijk wat met deze naam bedoeld werd. De historische variant kan dan niet met goed fatsoen tot een modern lemma worden herschreven: in zulke – gelukkig zeldzame – gevallen is de historische spelling als lemma gebruikt.

Datering

Steeds is geprobeerd de oudste vermelding van elk toponiem te achterhalen. Toponiemen zeggen vaak iets over het grondgebruik, de bodemgesteldheid, de naam van de grondeigenaar, enz. op het moment dat het toponiem ontstond. Daardoor zijn toponiemen daadwerkelijk op te vatten als mededelingen van ooggetuigen, over de lokale situatie in een lang vervlogen tijd. Maar deze

mededelingen gelden uiteraard alleen voor de periode van ontstaan van het toponiem, en niet noodzakelijk voor de periode daarna (een goed voorbeeld is het **Monnikenklooster**, waarmee niet alleen het Warmondse klooster Mariënhaven in welstand werd aangeduid, maar ook het land waarop het had gestaan, zelfs nog eeuwen nadat de kloostergebouwen verdwenen waren). Daarom is het achterhalen van de datum van ontstaan (al is het maar bij benadering) heel interessant of belangrijk.

Etymologie

De toponiemen worden in dit werk vooral geanalyseerd om hun ligging te achterhalen. Ik heb me hier en daar soms ook gewaagd aan uitspraken over de betekenis of etymologie, omdat ik toponiemen (die feitelijk bondige ooggetuigenverslagen zijn) graag wil laten spreken. Ik beseft dat dit zeer gevaarlijk is. Etymologie is een volwaardige tak van sport, en toponiemen verklaren vergt niet alleen taalkundige kennis, maar ook veel kennis van de materiële cultuur van het verleden, van de lokale geologie, en nog meer. We gebruiken allemaal taal in onze dagelijkse omgang en hebben daar intuïties over, en juist omdat iedereen verstand van taal denkt te hebben, liggen uitglidders op de loer.¹ Dat wordt – ook door academici – vaak vergeten. Men zal interpretaties ten aanzien van betekenis of etymologie dan ook altijd kritisch moeten lezen, niet alleen in deze studie, maar ook in alle andere historische studies anders dan die van de hand van historisch-taalkundigen.

Locatie op de kaarten

De in deze studie behandelde toponiemen zijn zo veel mogelijk getekend op de bekende 17de-eeuwse kaart van Warmond door J. Dou, zodat toponiemen daarop in hun onderlinge verband kunnen worden bestudeerd (zie sectie **Kaarten**). In de lopende tekst staat bij elk toponiem aangegeven op welk kaartnummer het gevonden kan worden. In enkele gevallen is het kaartnummer aangegeven, maar is het toponiem zelf door plaatsgebrek niet op de kaart ingetekend. Het betreft gelukkig zeldzame uitzonderingen. Hoe dan ook geeft de tekst van elk lemma aan, op welk perceel van de kaart van J. Dou het toponiem gezocht moet worden – behalve wanneer dat niet achterhaald kon worden.

Er valt overigens meer aan te merken op de kaarten. De in dit werk behandelde toponiemen worden daarop zij aan zij ingetekend, terwijl sommige van de toponiemen nooit gelijktijdig hebben bestaan. Het zou daarom veel netter zijn om van elke deelkaart één aparte versie per eeuw te maken. Een interactieve, digitale kaart lijkt uiteindelijk de allerbeste oplossing. Graag gun ik iemand anders de kans om ons met zo'n prachtige kaart te verrassen.

Bronverwijzingen

De verwachting is dat deze toponiemenlijst zal blijven groeien. Door het tussenvoegen van nieuwe ingangen zullen sommige lemmata in een volgende druk vanzelf verschuiven naar andere pagina's. Verwijzen naar paginanummers wordt dan ook afgeraden. Indien men naar deze studie wil verwijzen, kan men in plaats van het paginanummer beter het lemma zelf vermelden, bijvoorbeeld:

Warmonds toponymisch woordenboek, lemma 'Dorpsstraat'.

Ten slotte moet ik een woord wijden aan de in dit werk opgenomen bronverwijzingen. Veelal bedien ik me van afkortingen: deze worden toegelicht in de sectie 'Afkortingen'. Bij verwijzingen naar

---

¹ Een klassiek voorbeeld is de naam Warmond, waarin moderne ogen graag een samenstelling zien (war + mond, in de zin van 'Monding van de War'). Historisch-taalkundigen zien in Warmond echter een eenstammige waternaam uit het begin van de jaartelling. In die tijd golden heel andere woordvormingsprincipes: Warmond kan zijn ontstaan uit een wortel *werm-, gevolgd door een -nt-suffix (Blok, "De naam Warmond", p. 9-11; Fannee & Rottschäfer, "De oudste vermelding van Warmond", in: Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 7-12).

primaire bronnen noem ik zaken als archief-, inventaris- en folionummers, wat in principe genoeg moet zijn om een bron terug te vinden. Wel is me gebleken dat sommige archieven tussentijds hernummerd zijn. Daardoor zijn de inventarisnummers die ik overnam uit het zeer waardevolle transcriptiewerk van A. de Hamer, niet meer actueel en dienen te worden opgevat als 'oude inventarisnummers'. Gelukkig zijn betreffende documenten in de inventaris van het Huys te Warmont redelijk eenvoudig terug te vinden.

Verder

Hoe uitgebreid deze publicatie ook is, het onderzoek naar de Warmondse toponiemen is zeker niet klaar. Maar er is sinds het laatste gepubliceerd verslag van dit onderzoek in '*tlant te Waremunde*' (2014) zoveel nieuwe kennis vergaard, dat de tijd rijp is voor het nieuwe verslag dat voor u ligt. Ondertussen gaat het onderzoek natuurlijk door. Om toekomstige aanvullingen, nuanceringen of correcties te kunnen verwerken, is bewust gekozen voor een *printing-on-demand* uitgave. Deze productiemethode maakt het mogelijk om dit werk te blijven verbeteren en relatief goedkoop te blijven herdrukken.

Ik wil u, beste lezer, uitnodigen om aan toekomstige drukken van dit werk bij te dragen. Zonder twijfel zult u, bij het lezen van dit werk, zaken observeren die mij ontgaan zijn of anders op gedachten komen die de moeite waard zijn om te delen. Aarzel niet om via het Historisch Genootschap Warmelda contact te zoeken.

Warmond, november 2022

Opmerkingen bij de tweede druk

Zoals hierboven aangekondigd is het onderzoek na de eerste druk voortgezet. Daarbij leverde het archief van de heren van Warmond een bijzondere verrassing op. Baron Cornelis Pieter van Leyden, die aan het einde van de 18de eeuw heer van Warmond was, bleek unieke aantekeningen te hebben nagelaten. Hoewel de omschrijving hiervan in de archiefinventaris dit niet liet vermoeden, bleken deze aantekeningen afschriften te bevatten van verloren gegane Warmondse kerkregisters.² Deze dateerden uit de periode 1480-1530 en bevatten ook veel gegevens uit de periode daarvoor! Dit leverde niet alleen een paar nieuwe, onbekende toponiemen op (bijvoorbeeld de **Ludolfsakker** en de **Roelofsakker**), maar maakte het ook mogelijk om reeds bestaande lemmata nader uit te werken. Daarnaast is voor deze druk gebruik gemaakt van de rekeningen van de abdij van Rijnsburg,³ die eveneens nieuwe lemmata opleverden en ook nieuwe 'oudste vermeldingen' aan het licht brachten (zoals bij de **Vogelskamp** en de **Wielmaker**). Ik dank Richard van Leeuwen, die het manuscript wederom heeft gelezen en van zijn onmisbare opmerkingen heeft voorzien.

Warmond, juni 2023

Opmerkingen bij de derde druk

De werkzaamheden voor de derde druk van de *Atlas van Laatmiddeleeuws Warmond* leverden gegevens op, die voor dit toponymisch woordenboek ook nuttig bleken. De bestaande lemmata zijn hier en daar verder uitgewerkt. In één geval leidde dat tot een kleine herziening: '**s Gravenkamp**' moet iets oostelijker worden gezocht dan aanvankelijk werd gedacht. Ten slotte zijn een paar nieuwe lemmata toegevoegd, zoals de **Goudhoorn** en de **Jacob van den Woude-werf**.

Warmond, februari 2024

---

² ELO, archiefnr. 512, inv.nr. 380.

³ NA, archiefnr. 3.18.20, inv.nr. 167-254 (foto's van A. van der Tuijn, beschikbaar via HoFoDa.nl).

Opmerkingen bij de vierde druk

Verdere bestudering van laatmiddeleeuwse bronnen (zoals het belendingenboek van abdijs Leeuwenhorst⁴ en enkele huurboeken van de abdijs van Rijnsburg),⁵ van oude kaarten, en ook hernieuwd speurwerk in de oud-notariële archieven⁶ hebben weer veel nieuwe gegevens opgeleverd. In deze druk is dan ook een flink aantal nieuwe lemmata toegevoegd: **Aa, Broekpolder, Buursloot, Doodpolder, Foykens hoorn, Friese sloot, Heesdiep, Hogeweidse polder, Hoog Schaapland, Hubrechts hofstad, Jacob Doezoons boomgaard, Klinkenberg, Klinkersdam, Koeten hemelrijk, Kwakelsloot, Lee-kamp, Liesvenne, Middelbuurt, Molenweitje, Monnikenvaart, Mooie kamp, Norremeerkamp, Overbuurt, Polderskade, Rijstuin, Roma, Sint Anthonishuisje, Tegnagel, Vechterssteeg, Vennerspoel, Venderwei, Vinkenkrocht, Vismarktsloot, Watersloot, Willeboordskampje, Heer Willemsveld, Wunensmorgen en Zwanburgerdam.**

Daarnaast zijn heel wat reeds bestaande lemmata verder uitgewerkt. Sommige toponiemen waarvan de locatie tot nu toe onbekend was gebleven, konden nu eindelijk worden gelokaliseerd, zoals onder meer: **Afgang, Alkeleede, Burchardshoorn, Coppards morgen, Heeswijkskamp, Kazenkamp, Kruisvenne, Lage Hoeve, Heer Reiniers kade, Voshem,** enz.

Ten slotte is in deze druk een flink aantal kaartjes opgenomen, die de tekst verlevendigen en hopelijk ook helpen begrijpen.

Ook is achterin het boek – als hulpmiddel voor de lezer – een ‘Adressenwijzer’ toegevoegd: uitgaand van een hedendaagse straatnaam e.d. vindt men daar de corresponderende historische toponiemen.

Graag dank ik Hans Endhoven, Rudolph Ladan en Richard van Leeuwen voor de vele gegevens die zij met mij hebben gedeeld. Ik dank Richard daarnaast ook omdat hij de tekst van deze druk weer met enthousiasme heeft willen nalezen.

Warmond, maart 2025

Opmerkingen bij de huidige druk

Voortgaand onderzoek heeft weer nieuwe gegevens opgeleverd. Het leverde enkele nieuwe lemmata op, zoals **Agatha’s akker, Ambachtsstraat, Oude Burchssteeg, Draai, jonkvrouw Heilwine-blok, Herenweitje, Steeg van Nachtegaal, Smeerlink, Sniep, Stevenshoorn en Trojen Ark.** Daarnaast is het beeld bij sommige bestaande lemmata verder aangescherpt, zoals bij **Balgeriet, Boudewijns land, Kromme Hendrikkamp, Molenkamp, Orskamp, Schapenwei, Spriet, Hoge Waard, Warmonderveer,** en nog meer. Ten slotte is ook een lemma vervallen – **Ammerlink** – omdat het gebaseerd was op een verkeerde lezing van de primaire bron. Maar primaire bronnen zijn ook niet altijd betrouwbaar. Zo vermelden de zeer informatieve rekeningen van de Warmondse schout Cornelis van Roosenburgh,⁷ die in deze druk verwerkt zijn, enkele verschreven of verhaspelde toponiemen, die dus – hoewel door een officiële ambtenaar vastgelegd – toch echt nooit bestaan hebben, zoals de **Mavenkamp** en de **Sneldijk**.⁸

Graag dank ik Hans Endhoven voor de vele gegevens die hij weer met mij heeft gedeeld, en ook Léon van der Hoeven, André van Noort en Rudolph Ladan.

Warmond, mei 2026

⁴ NA, archiefnr. 3.18.17.01, inv.nr. 13.

⁵ NA, archiefnr. 3.18.20, inv.nr. 132 t/m 134.

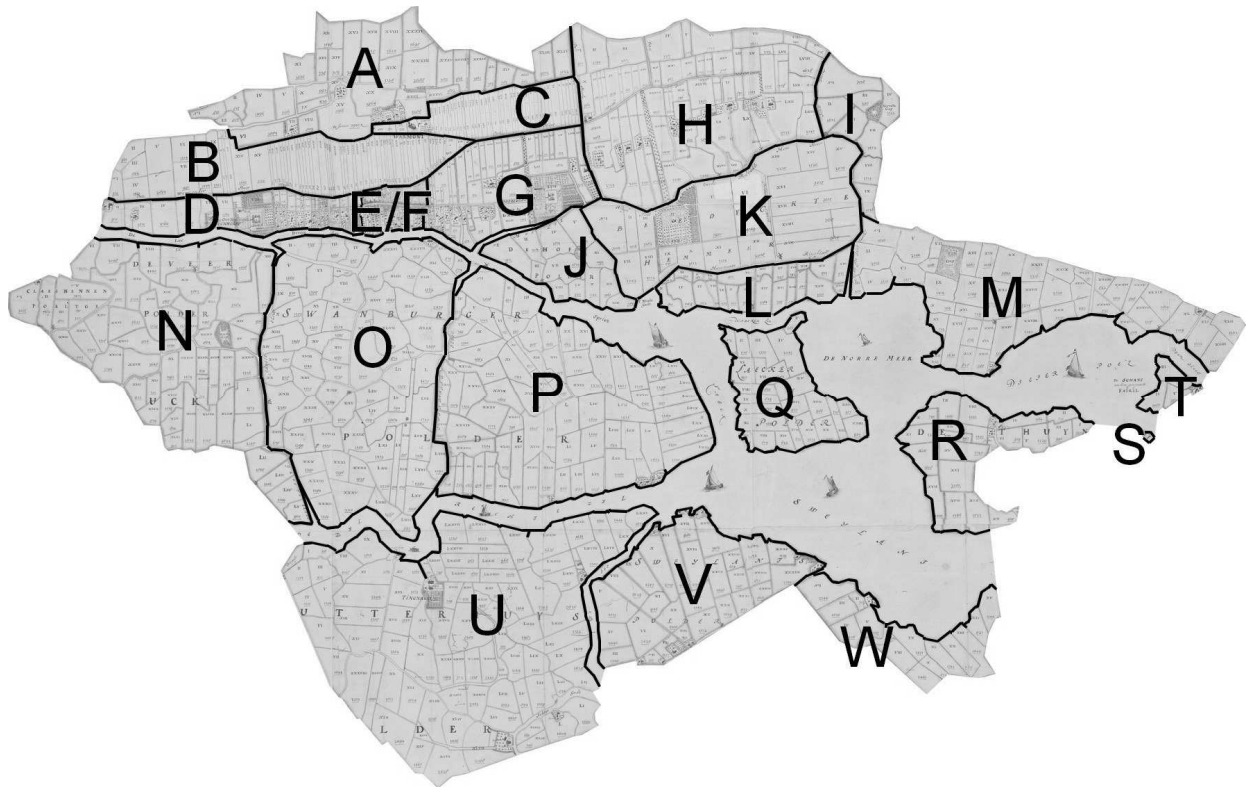
⁶ ELO, archiefnr. 506, inv.nr. 3 e.v.; archiefnr. 600, inv.nr. 1189 e.v.

⁷ ELO, archiefnr. 1379, inv.nr. 4 t/m 12.

⁸ Zie ook sectie **Warmondse toponiemen in vogelvlucht**, kopje **Naamsveranderingen**.

Overzichtskaart van de heerlijkheid Warmond

De kaart van Warmond door landmeter Johannes Dou (1642-1690) met zijn indeling in bonnen⁹ (A t/m W). Deze kaart, die in deze studie als leidraad wordt gevolgd, bestaat in twee versies:

- Een volledige kaart van de heerlijkheid, getekend in 1667, die in het Huys te Warmont wordt bewaard. Een digitale kopie van deze kaart is bij Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO) beschikbaar onder signatuur PV_DIG20180016.
- Een verzameling deel-kaarten, getekend in 1669, die de hierboven genoemde gebiedjes A t/m W in clusters laten zien (zie sectie **Kaarten**). Deze deelkaarten worden bewaard bij Erfgoed Leiden en Omstreken, in het archief van de Gemeente Warmond (archiefnr. 600, inv.nr. 1072).

Op de volgende pagina staat een **gebruiksaanwijzing!**

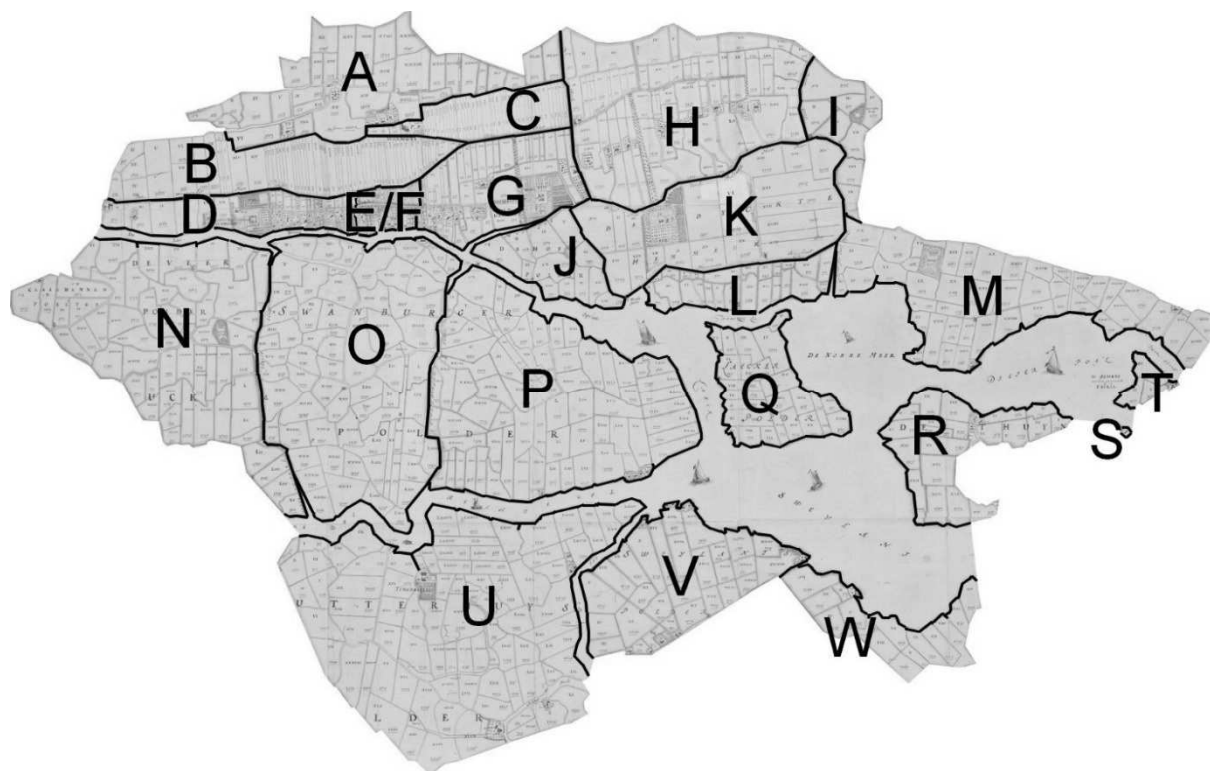
De kaart kan worden gedownload op warmelda.nl en ook op erfgoedleiden.nl

Over de kaart is van de hand van Warmelda oud-voorzitter A.G. van der Steur een uitgebreide publicatie verschenen:

Steur, A.G. van der (1985). *'Chaerte vande Vrye Heerlickheydt Warmond', een pre-kadastrale kaart uit 1667 vervaardigd door Johan Dou(w), uitgegeven en voorzien van een inleiding door A.G. van der Steur, Alphen a/d Rijn, Canaletto.*

⁹ Zie ELO, archiefnr. 600, inv.nr. 1073.

De gebieden ("bonnen") op de kaart van Warmond

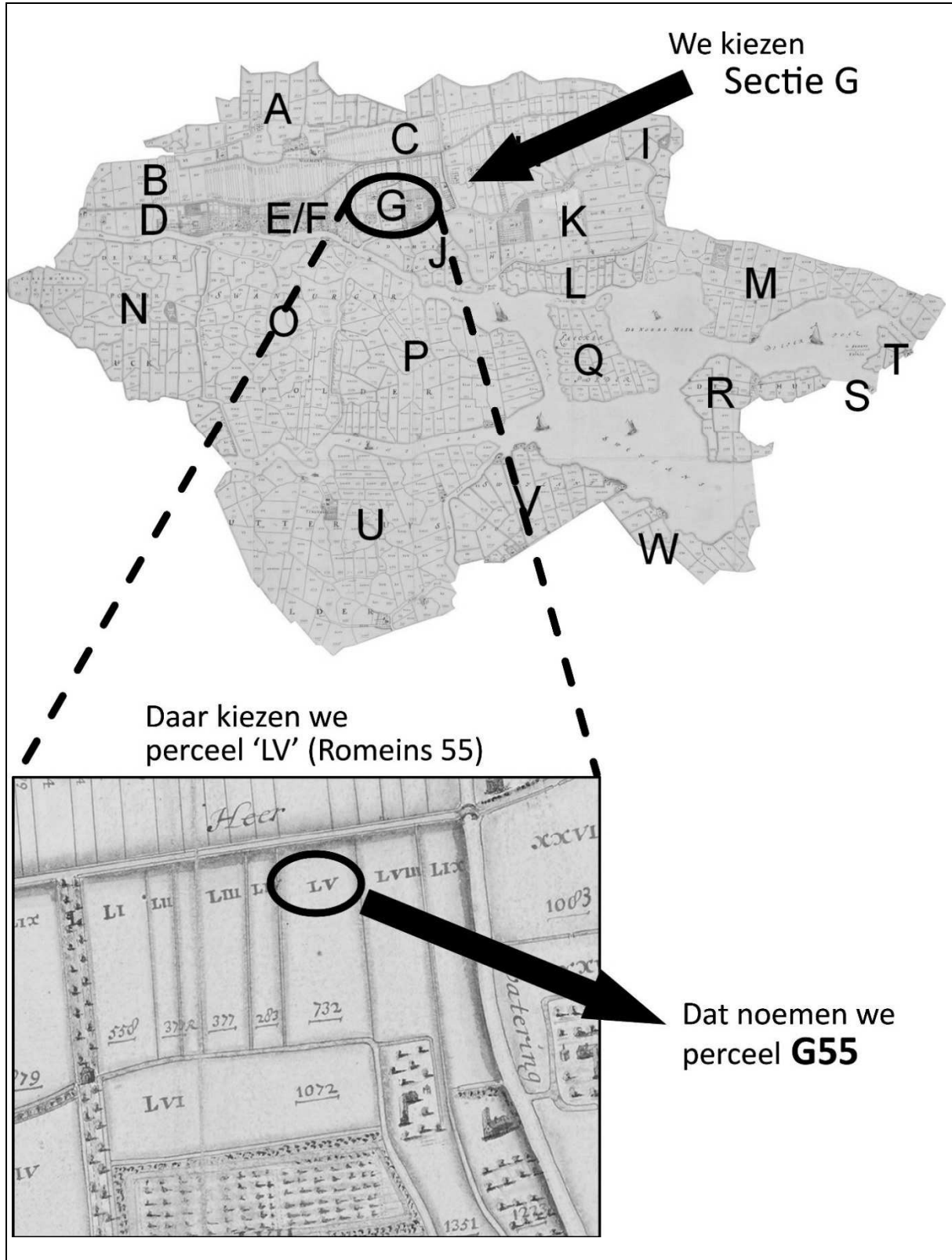
Om de ligging van een perceel op de kaart aan te geven, maken we in deze studie gebruik van de letter van het gebiedje (**A** t/m **W**) en het perceelnummer binnen dat gebied. Elk gebied op de kaart wordt hieronder kort omschreven. Op perceelnummers wordt op de volgende pagina ingegaan.

A Bij de grens met Oegstgeest en Sassenheim, vanaf het Poelmeer tot de Dinsdagse wetering	M De Kooipolder
B Westzijde van de Herenweg, vanaf het Warmonderhek tot de kruising met de Beatrixlaan	N De Klaas Hennepoelpolder en de Veerpolder
C Westzijde van de Mgr. Aengenentlaan en van de Herenweg, vanaf de Kloosterwei tot de Dinsdagse wetering	O Het Joppe, Koudenhoorn en Tengnagel (ontgraven zuidelijke helft van de Zwanburgerpolder)
D Tussen de Herenweg en de Leede, vanaf het Warmonderhek tot voorbij de Dekkersgaard	P De noordelijke helft van de Zwanburgerpolder
E&F De dorpskern	Q De Lakerpolder
G Tussen de Herenweg en de Leede, vanaf de Dinsdagse wetering tot de Raadhuisdam	R De Tuinder- of Kogjespolder
H Tussen Sassenheim en het Hemmeer, ten noorden van de Dinsdagse wetering	S Vogelskamp
I Tussen het noorden van de Wasbeeklaan en de Menneweg	T Faljeril
J De Hofpolder	U De Boterhuispolder
K De Hemmeerpolder	V De Zweilandpolder
L De Klein Hemmeerpolder	W Ten noorden van Zevenhuizen

Als u graag op hedendaagse straatnamen wilt zoeken, gebruik de **Adressenwijzer** achterin het boek.

De perceelnummers op de kaart van Warmond

In dit werk wordt steeds verwezen naar perceelnummers op de kaart van J. Dou. Een perceelnummer bestaat uit een letter (dat staat voor een gebied op de kaart) en een nummer (dat staat voor een perceel in dat gebied). Hieronder tonen we, als willekeurig voorbeeld, perceel **G55**:

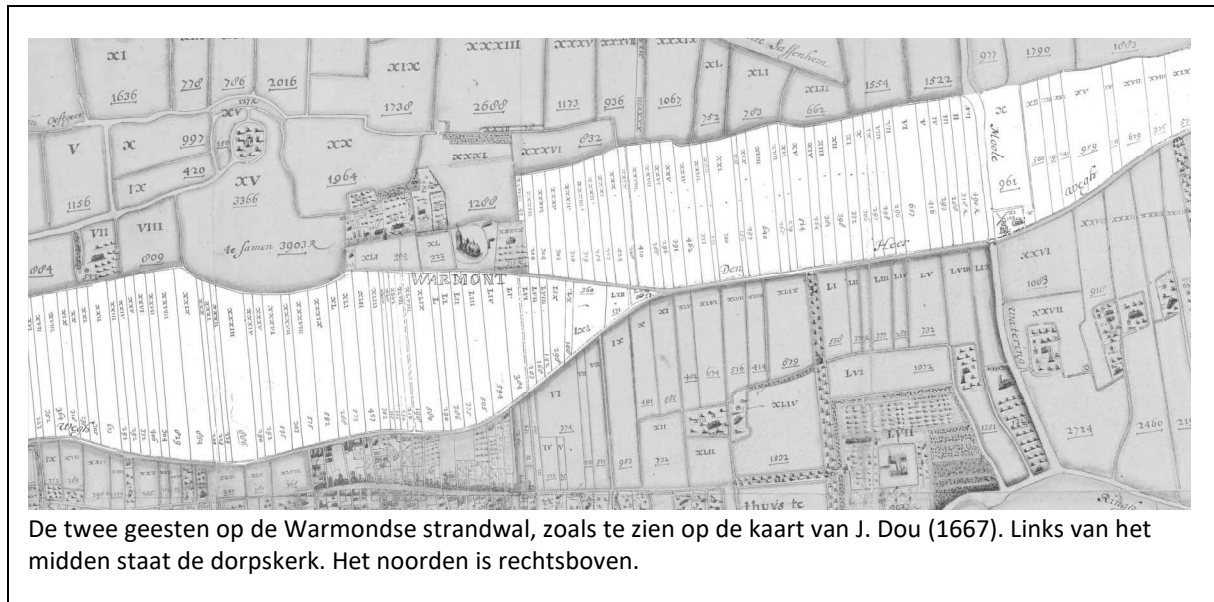

Warmondse toponiemen in vogelvlucht

Landschap

Zoals heel wat oude nederzettingen aan de West-Nederlandse kust ligt Warmond op een strandwal: een langgerekte, min of meer noord-zuid-georiënteerde zandrug. Strandwallen waren ten opzichte van de omringende strandvlaktes of veengebieden¹⁰ relatief hoog gelegen, zodat deze al vroeg bewoond werden. Men was daar ook relatief veilig voor de grillen van de Rijn, die lange tijd een getijderivier was.

Vanaf de hoge middeleeuwen was hier op de strandwal een langgerekte bouwlandgebied te vinden: de **Warmondergeest**, normaliter eenvoudig ‘geest’ genoemd. In vergelijkbare nederzettingen was zo’n geest meestal omgeven door een weg, een wal, of beide. De langgerekte geest had als geheel meestal een ovale vorm, doordat de wegen en/of wallen aan beide uiteinden bij elkaar kwamen. De plek waar wallen of wegen bij elkaar kwamen was vaak de plek waar edelen hun burcht bouwden en waar een kerk werd gesticht.¹¹

De twee geesten op de Warmondse strandwal, zoals te zien op de kaart van J. Dou (1667). Links van het midden staat de dorpskerk. Het noorden is rechtsboven.

Op oude kaarten van Warmond is zo’n structuur in tweevoud te onderscheiden: bij de plek waar de kerk bij de Oude Toren staat, waarnaast het oudst bekende kasteel van de heren van Warmond stond,¹² lag het uiteinde van twee geesten. Eén strekte zich van daaruit in noordoostelijke richting tot in het Oosteinde, en de andere juist in zuidwestelijke richting tot in het Westeinde. Eerstgenoemde geest was in het oosten begrensd door de **Herenweg** (ook het deel dat tegenwoordig Oosteinde heet) en de daarop aansluitende **Lijtweg** (waar de huidige Monseigneur Aengenentlaan een restant van is), en in het westen door de **Vlietwal** of **Rooiwal**.¹³ De tweede, zuidelijke geest lag juist klem tussen de Herenweg en de Lijtweg.

In nederzettingen op een strandwal stonden de boerderijen rondom de geest, aan de weg of wal. In Warmond stonden de boerderijen in de late middeleeuwen hoofdzakelijk aan de oostzijde van de geest, tussen de Herenweg en de Leede.¹⁴

¹⁰ In een eerdere druk van dit werk sprak ik van ‘moeras’. Onterecht, want veengebieden waren meer land dan moeras (V. Eerden, “Holtland? Veenland!”, p. 8 e.v.).

¹¹ Baas et al., “De geesten van Holland”, p. 135.

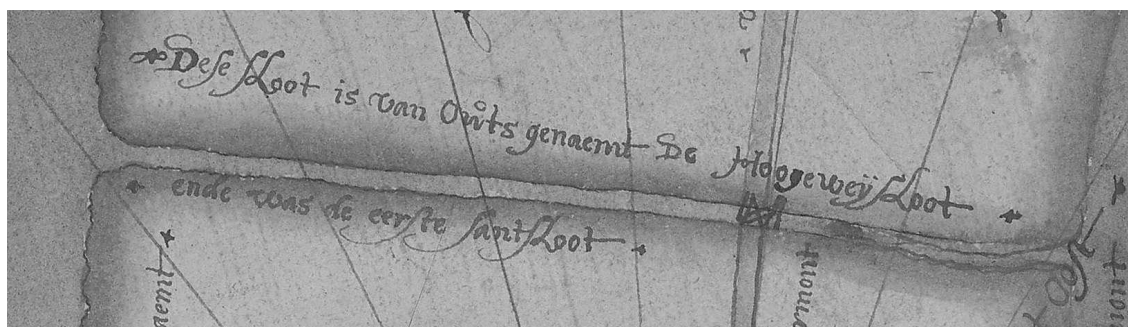
¹² Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 93 e.v.

¹³ V.d. Steur, *'Chaerte vande Vrye Heerlickheydt Warmondt'*, p. 14, 15 [percelen A41, C1].

¹⁴ Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 32-33, 39.

De geest was als bouwland verdeeld in stroken dwars op de richting van de strandwal. In laatmiddeleeuwse bronnen worden deze akkerstroken langs de westzijde van de Herenweg regelmatig genoemd.¹⁵ In vroegmoderne bronnen vindt men deze akkers echter terug als “afgedolven” of “afgezanden croften”.¹⁶ Een kaart van het gebied rondom de huidige Oranje Nassaulaan noemt daar in 1586 al een “santsloot”,¹⁷ een naam die de functie van dit water als afvoerweg voor afgegraven zand verradt. Inderdaad was men daar in 1538 bezig de **Hoge wei** af te zanden: de rekeningen van klooster Sint Ursula reppen in dat jaar van zo’n tweehonderd schuiten zand, die daarvandaan werden gehaald.¹⁸

Een document uit 1690 betreffende de “santslooth (...) streckende uijt de hofleede tot de kercksteegh” beschrijft de functie daarvan op niet mis te verstane wijze: “verlaginge ende affsanden van eenige stucken geestlandt”. Nog in de 18de eeuw maakte de heer van Warmond afspraken betreffende sommige sloten “omme die tot verdere afzanding der geestlanden en andere geleegenheden te gebruiken”. En in 1749 wist men in Warmond nog te vertellen dat de landerijen tussen de dorpskerk en de Herenweg “zijn geweest Geestlanden, dewelke van tijd tot tijd zijn afgesandt, en na die tijd tot weijlanden zijn gemaakt”.¹⁹ Het mag duidelijk zijn dat het landschap op de strandwal al vanaf de 16de eeuw behoorlijk moet zijn veranderd: natuurlijke hoogtes zijn verdwenen. Het oorspronkelijk glooiende landschap is helemaal vlak geworden.

De “santsloot” op de Hoge wei, op een kaart uit 1586. [ELO, prentverzameling, signatuur PV89001]

Zoals gezegd stonden de boerderijen vooral op de oostelijke flank van de Warmondergeest, nabij de oevers van de Leede. Dit gaf de boerderijen toegang tot de rivier, die lange tijd de belangrijkste verkeersweg is geweest. Daarnaast hadden de boerderijen door deze ligging de onmiddellijke beschikking over twee soorten gronden: geestgrond (bouwland) vóór de deur, maar ook broekland (weiland en maailand) aan de achterzijde. Achter de boerderijen lag namelijk het uitgestrekte **Warmonderbroek**, wat het hele veengebied ten oosten van de strandwal omvatte, tot de grens met de ambachten Alkemade en Leiderdorp. Naast Warmonderbroek vindt men het veengebied ook vermeld als “broec van Warmonde”. Incidenteel werd laatstgenoemde benaming ook gebruikt voor de laaggelegen en venige strandvlakte ten westen van de Warmondergeest (zie lemma **Burchveld**).

¹⁵ Fannee, *Heren van Warmond en Woude*, p. 80 [en voetnoot A].

¹⁶ Rond 1720 worden de percelen B43-44 op de kaart van J. Dou (heden Bisschopslaan) omschreven als “afgesand teelland”, en perceel G8 (heden Warmundastraat) als “afgesande kroft”. Rond 1780 is sprake van percelen “voor oud Teilingen zijnde de afgezanden croften”, en ook van het huis van Dirk van Sonneveldt bij de kerk en “land benoorde sijn tuin afgedolven” (V.d. Steur, ‘*Chaerte vande Vrye Heerlickheydt Warmond*’ [percelen B44, G8]; ELO, archiefnr. 512, inv.nr. 564, fol. 3r; inv.nrs. 565, 568).

¹⁷ ELO, Topografisch Historische Atlas, signatuur PV89001 (“*Caerte vande vijsscherije genaemt De Maeren poelen*” door Sijmon Fransz. van Merwen, 1586).

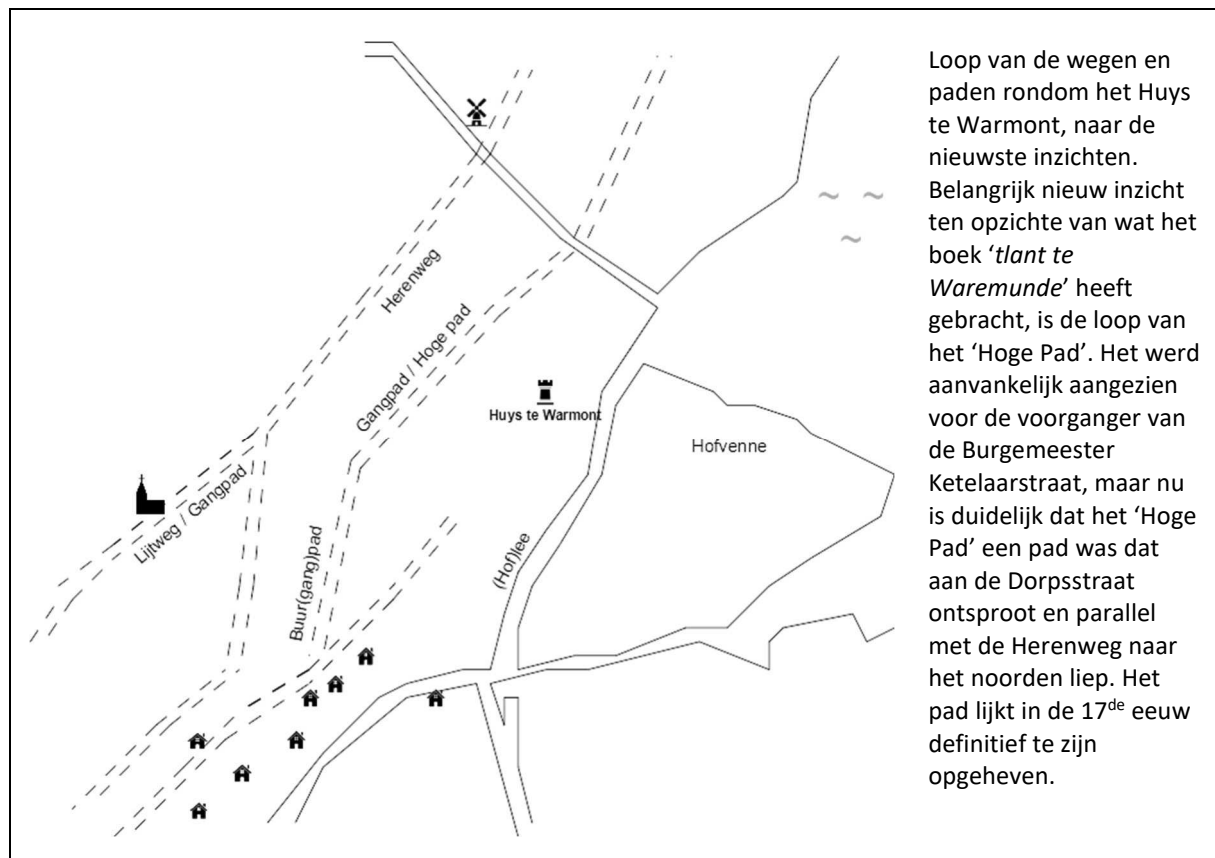
¹⁸ ELO, archiefnr. 503, inv.nr. 1130, fol. 67.

¹⁹ ELO, archiefnr. 512, inv.nr. 300; archiefnr. 1455, inv.nr. 201, d.d. 1749-1751.

Betreffende het broekland maakte De Cock in zijn studie over de historische geografie van Kennemerland een interessant onderscheid. Volgens hem had ieder dorp een weidegebied, veelal 'ven' genaamd, gelegen in de lagere delen van het dorpsgebied, dichtbij de geestgronden. In tegenstelling tot de 'vennen' waren de hooilanden of 'maden' verder af gelegen.²⁰ Dit onderscheid is in Warmond ook van toepassing. Inderdaad lagen de **Avenvenne**, **Boomgaardvenne**, **Broekvenne**, **Duifhuisvenne**, **Hofvenne**, **Kapersvenne** en zoveel andere 'vennen' in de nabijheid van de strandwal, terwijl de **Zeven made** en **Geermade** verder weg in het broek lagen. Maar uitzonderingen op de regel waren er ook. Zo lagen de **Bakkersvenne** en de **Schijvenven** zeer ver van het dorp en de strandwal.

Wegen en paden

De belangrijkste Warmondse wegen (zoals de **Herenweg**, de **Dorpsstraat** of de **Oude Dam**) zijn in het boek *'tlant te Waremunde'* reeds beschreven en veel van wat in die publicatie wordt gemeld, wordt in dit nieuwe toponiemenoverzicht bevestigd. Toch hebben we soms ook te maken met voortschrijdend inzicht, waardoor sommige conclusies zijn komen te vervallen: dat geldt voor het **Hoge Pad**, dat we lange tijd als de voorganger van de huidige Burgemeester Ketelaarstraat zagen. Inmiddels weten we dat dit Hoge Pad een verdwenen voetpad was, dat zich in de dorpskern van de Dorpsstraat afsplitste, en min of meer parallel met de Herenweg verder noordelijk liep. Het Hoge Pad moet een belangrijke functie hebben vervuld, want het liep langs de voordeuren van alle boerderijen ten noorden van de dorpskern. Toch is dit pad in de 17de eeuw definitief in onbruik geraakt.

Warmond kende nog meer paden, die ook uit het landschap verdwenen zijn. Zo worden in vroegmoderne bronnen enige 'dreven' genoemd, dit wil zeggen paden waarover het vee gedreven werd op weg naar de weilanden (zie lemma **Dreef**). Naast de dreven kende het dorp ook paden die met de akkerbouw samenhangen. Langs de westzijde van de Herenweg lagen in de late

²⁰ De Cock, *Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de Middeleeuwen*, p. 100-101.

middeleeuwen talloze akkers waarop rogge en gerst verbouwd werden. Om ongehinderd door de akkers heen te kunnen lopen, waren paden aangelegd en deze vindt men steeds vermeld als ‘stegen’ (zie lemmata **Sint Anthonissteeg**, **Broeksteeg/Kerksteeg**, **Burensteeg/Doelsteeg**). Hoewel het woord ‘steeg’ in de late middeleeuwen vooral pad of smalle weg betekende, hangt het woord etymologisch wel samen met het werkwoord ‘stijgen’.²¹ Inderdaad waren de Warmondse stegen uitsluitend opgaande paden, die vanuit de lage flanken van de strandwal naar (en door) de hoger gelegen geest gingen. Deze stegen zullen soms best brede paden zijn geweest, want in 1612 wordt gesproken over een steeg waar niet alleen “*paerden*” en “*koeyen*” maar ook “*wagens*” overheen gingen.²²

De akkercomplexen vormden vanwege hun ligging op de top van de strandwal een noord-zuid-georiënteerde lappendeken. De stegen die de akkers doorkruisten waren juist oost-west-georiënteerd. Andere paden op de strandwal, die misschien niet door akkers liepen, maar ook wel oost-west-georiënteerd waren en toegang tot de een of andere woning gaven, werden eveneens stegen genoemd (zie lemmata **Monnikensteeg**, **Simon van Gagelberch-steeg**, **Vechtersteeg** en **Herensteeg**). Stegen liepen doorgaans niet op een perceel, maar eerder tussen percelen in, wat kan verklaren dat de Kerksteeg en de Monnikensteeg ook voorkomen als **Kerklaan** en **Monnikenlaan**. Lanen waren in Holland onder meer wegen die als kavelscheidingen aangelegd waren.²³

Boeiend is ook de overgang van pad- en weg-namen naar straat-namen. Zo vindt men de oude **Herenweg** vanaf de late 14de eeuw met regelmaat vermeld als **Heerstraat**. Bij de middeleeuwse Dorpsstraat – toen **Buurpad** geheten – vond deze overgang ook plaats, zodat men de Dorpsstraat vanaf de 16de eeuw onder meer als **Buurstraat** vermeld vindt. In het geval van de Herenweg duidt de naamsverandering waarschijnlijk op het (plaatselijk) toepassen van de één of andere vorm van bestrating: op deze wagenweg, waarop wielen in fijn zand of anders in het regenseizoen in de modder konden vastlopen, zou wegverharding zonder meer van pas gekomen zijn (zoals in de Katwijkse Rijnstraat, waar wegverharding in de late 14de eeuw archeologisch is aangetoond).²⁴ In het geval van de Dorpsstraat is het benoemingsmotief inmiddels onweerlegbaar bewezen: in de 17^{de}

Rechts een paar dammetjes aan de Leede op een kaart uit 1746. Boven de Kerksteeg, die tussen de Leede en de dorpskerk liep. [ELO, PV70295_8]

eeuw werden regelmatig bakstenen ingekocht “*tot reparatie ende onderhoud van des ambachts straet*”.²⁵ Zo valt goed te begrijpen waarom de Buurstraat ook **Stenenpad** werd genoemd.

De nog altijd bestaande en vooral ook zeer karakteristieke Warmondse ‘dammetjes’ (de parallelle straatjes in de dorpskern) vond ik in middeleeuwse bronnen niet vermeld. Althans niet onder de naam “*dam*”, want onder andere namen vindt men ze soms wel. Zoals de **Kerksteeg** (heden Burgemeester Nederburghlaan), die oorspronkelijk vanuit de Leede helemaal tot aan de dorpskerk liep, en waarvan het deel tussen Herenweg en Leede in de 15de eeuw

²¹ Philippa et al., *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*, lemma ‘steeg’; De Vries, *Nederlands Etymologisch Woordenboek*, lemma ‘steeg’; enz.

²² ELO, archiefnr. 512, inv.nr. 699.

²³ Rentenaar, “De oudste stedelijke toponymie in het graafschap Holland”, p. 66.

²⁴ Parlevliet & V.d. Kooy, “Stedelijke bebouwing in een dorp”, p. 54-55; Parlevliet, *Een ambacht aan de Rijnmond*, hoofdstuk 10. Wegen, sectie ‘Straten’.

²⁵ HHR, archiefnr. 1.1.1, inv.nr. 8142, d.d. 1674, 1676, 1679.

al “kercwech” (en ook “Broekers stege”) werd genoemd. De benaming “dam” duikt pas op in de 16de eeuw. De Warmondse morgenboeken, grondregisters die in 1544 aanvangen, noemen dammen met regelmaat. Deze worden daarbij vaak als belendingen genoemd: de dammen waren namelijk toegangspaden, die tussen de Herenweg en de Leede waren aangelegd langs de sloten die de boerderijerven van elkaar afscheidde (zie lemma **Dam**). Dat deze dammen – toegangspaden dus – dan pas worden genoemd, kan mogelijk komen doordat deze er eerder nog niet waren. In de late middeleeuwen bestond de dorpskern uit ruime boerderijerven, maar vanaf de 16de eeuw werden deze in hoog tempo opgesplitst om plaats te maken voor talloze perceeltjes met huizen en werkplaatsen van kleine ambachtslieden.²⁶ Pas toen zal men de behoefte hebben gevoeld om paden aan te leggen, langs de steeds dichter wordende bebouwing, om toegang te krijgen tot de minder bereikbare, achterliggende erven. Het lag voor de hand om deze dammen/paden langs de sloten aan te leggen (zoals op de kaart van J. Dou te zien is), zodat men niet dwars door andermans erf hoefde te lopen. Toen de sloten in latere tijd werden gedempt, waardoor de erlangs gelegen paden als volwaardige straten de ruimte konden innemen, bleef de dam-benaming vaak gehandhaafd. Zoals bekend heten deze aldus ontstane straten nog altijd ‘dammetjes’.

Wateren

De namen van wateren behoren tot de oudste overgeleverde namen. De rol die waterwegen al heel vroeg voor het verkeer speelden, verklaart dat ongetwijfeld ten dele. In deze categorie hoort natuurlijk de **Leede** (al vermeld in 1291). Daarnaast moet worden bedacht dat het water van oudsher eigendom van de graaf was (vrijwel al het water in Warmond werd ‘**s Graven water**’ genoemd) of van de lokale heer, en dat dezen daar geld aan verdienden. In tegenstelling tot de landerijen, heeft men wateren nooit hoeven ‘ontginnen’: water viel onmiddellijk te exploiteren, vooral als viswater. Men vindt wateren dan ook al vroeg vermeld in het kader van grafelijke transacties e.d. Vroege voorbeelden zijn de **Abtspoel** (12de eeuw), de **Wedde** en de **Holle Mare** (13de eeuw).

Sommige namen van wateren verbazen, omdat die qua karakter volstrekt niet passen bij de wateren zoals we die tegenwoordig kennen. De doorgang tussen Kooipolder en Tuinder- of Kogjespolder, tegenwoordig toch ruim 100 meter breed, heette in de 16de eeuw nog de **Diepe Sloot**. Iets noordelijker werd de doorgang tussen de Kooipolder en het eilandje Faljeril, heden ook ruim 100 meter breed, in de 16de eeuw de **Dijksloot** genoemd. Zulke namen suggereren dat het water behoorlijk in volume is toegenomen. Deze wateren zouden we in hun huidige staat immers zeker geen ‘sloten’ noemen. Daarbij past, dat landerijen gelegen aan deze zogenaamde sloten aantoonbaar verspoeld zijn. Zo ging de **Rijkersven** – gelegen aan de **Diepe Sloot** – tussen 1444 en 1649 voor de helft verloren, met een bredere ‘sloot’ tot gevolg.

Voor de stelling dat de **Diepe Sloot** oorspronkelijk inderdaad geen breed vaarwater, maar echt een sloot was, is nog meer steun te vinden. In de beide polders die de Diepe Sloot van elkaar scheidt, loopt namelijk een **Norremeersloot**, en beide exemplaren lopen aardig in elkaars verlengde, alsof de twee Norremeersloten ooit één-en-dezelfde sloot zijn geweest. Daardoor lijkt het er sterk op, dat de Kooipolder en de Tuinder- of Kogjespolder ooit aan elkaar vast zaten,²⁷ totdat de Diepe Sloot uitgroeide tot het brede vaarwater dat we heden ten dage kennen.

Net als elders moest het water bij Warmond worden beheerst. We kennen tegenwoordig nog de lage dijken rondom het noordelijke deel van de Zwanburgerpolder. In laatmiddeleeuwse bronnen komen we dijken maar zelden tegen, maar ze bestonden zeker. De **Broekdijk** – bijvoorbeeld – wordt al in 1450 genoemd. Oudere bronnen vermelden dijken die we niet meer kennen. Zo is omstreeks 1300

---

²⁶ Hans Endhoven, die de Warmondse protocollen uit de 16de en 17de eeuw grondig bestudeerde, spreekt van de ‘verkamering’ van de dorpskern van Warmond.

²⁷ De gekke vorm van perceel M11 (op de kaart van J. Dou) in de Kooipolder laat duidelijk zien dat het water het polderland flink heeft aangevreten.

sprake van “*die vterdijc bi Claize*”, d.w.z. de uiterdijk bij Claas Magnus, de eigenaar van Huis Endepoel (Endepoellaan 3-5).²⁸ Het land achter het huis heette later nog toepasselijk de **Waard**. De Nederlandse geograaf A.A. Beekman vermeldt een andere uiterdijk, die rond 1300 aan de noordzijde van Warmond moet hebben gelegen: een uiterdijk van de Wendeldijk, waaraan eerdergenoemde **Dijksloot** zijn naam te danken kan hebben. Bedoelde uiterdijk is waarschijnlijk al vroeg verdwenen, net als de Wendeldijk, waarvan de precieze loop eind 16de eeuw al niet meer bekend was.²⁹

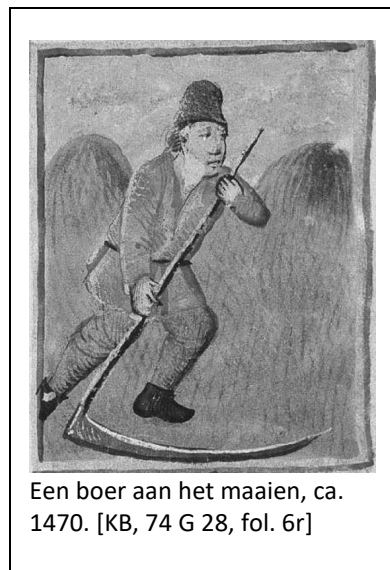
Bij hevige storm zorgden de opzwevende golven van het water langzaam maar zeker voor landafslag. Meestal komen we dat slechts te weten, doordat de documenten die landerijen aan het water vermelden (zoals bovengenoemde **Rijkersven**), na verloop van tijd steeds kleiner wordende oppervlaktes noemen,³⁰ en anders ook spreken van “*dat verlies*” of “*die sleet van wateren*”.³¹ Maar soms blijkt de onstuimigheid van het water expliciet uit de toponymie, zoals bij de **Ruige hoorn**, een veld aan de noordzijde van de Lakerpolder dat tussen 1399 en 1667 voor een groot deel wegspoelde.

Bij gunstiger weer werd op het water uiteraard gevestigd. We kennen in Warmond meerdere landerijen waarvan de naam daaraan herinnert. Zo was het **Peuerhoutje**, gelegen aan de Zwanburgersloot, mogelijk een plek waar gevestigd werd met een peur, of anders met elger, wat ‘peueren’ werd genoemd. Een ander voorbeeld zijn de **Takken**, een stel landerijen aan de Zijl aan de noordoostzijde van de Zwanburgerpolder. De naam van deze landerijen herinnert aan de bijzondere vistechiek. Men legde takkenbossen naast een stuk land in het water op een plaats waar de vis graag kwam; de vis nestelde daarin en was zo makkelijk te vangen.

Velden genoemd naar personen

Landerijen werden ook genoemd naar personen. Men vindt bijvoorbeeld landerijen die, al heel vroeg, heetten naar personen die we verder niet kennen uit de bronnen. Zoals de **Godevaardsvenne** en de **Burchardshoorn**, waarin de voornamen Godevaard en Burchardus te herkennen zijn. Toen deze voornamen halverwege de 14de eeuw werden opgetekend, waren ze waarschijnlijk al oudheden op zich: tussen alle toen nog levende Warmonders die de bronnen noemen, komen we Godevaard of Burchardus niet tegen. Wie weet waren zij de vroegere eigenaren of pachters van de naar hen genoemde landerijen, vergeten Warmonders uit de hoge middeleeuwen misschien? Dat dit niet zomaar een speculatie is, bewijst de **Goswijnsvenne**, een stuk land vernoemd naar ene Goswijn: inderdaad wordt in de 13de eeuw een Warmonder genoemd die zo heette.³²

Even fascinerend is de **Kromme Hendrikamp**. Wellicht stond deze Hendrik zo bekend omdat hij vanwege zijn leeftijd altijd krom liep. Als zodanig was hij in zijn dagen wellicht een opvallende verschijning in en rond het dorp.

Een boer aan het maaien, ca. 1470. [KB, 74 G 28, fol. 6r]

²⁸ Muller, “Het Oude Register van Graaf Florens”, p. 282 [fol. 108r, O].

²⁹ Beekman, *Geschiedkundig atlas van Nederland – II. Holland ten zuiden van het IJ*, p. 48-49; V.d. Plas, “De Heimanswetering”, p. 53; Muller, *Regesta Hannonensia*, p. 26.

³⁰ Zie Fannee, *Atlas van Laattmiddeleeuws Warmond*, Sectie R, De Tuinder- of Kogjespolder; Sectie V, De Zweilandpolder, Middenstuk.

³¹ NA, archiefnr. 3.22.01.01, Handschriften, inv.nr. 333, charter 1007, d.d. 20 april 1460; ELO, archiefnr. 512, inv.nr. 32, charter 239, d.d. 9 mei 1509 (transcriptie A. de Hamer); NA, archiefnr. 3.18.17.01, inv.nr. 11, fol. 96; Vergelijk: MNW, artikel ‘slete’ (INT).

³² Kort, “Repertorium op de grafelijke lenen in Rijnland” [leen 406]; Muller, “Het Oude Register van Graaf Florens”, p. 195 [nr. 74].

Sommige landerijen dragen bewijsbaar de naam van de pachter of eigenaar op het moment dat het toponiem werd opgetekend. Zoals de **Simon van Gagelberch-steeg**, een pad bij de middeleeuwse woning van de laagadelijke familie Van Gagelberch bij de kruising van de Dinsdagse wetering en de Herenweg/Oosteinde. Of zoals het **Willem Dukersland** en de **Jan Dukersvenne**, twee namen voor één en hetzelfde stukje land aan de oostelijke oever van de Leede (waar nu Koudenhoorn ligt), dat in de 15de eeuw inderdaad in bezit van genoemde heren was.

Als juridisch (zogenaamd) onbekwaam geachte wezens komen vrouwen in de bronnen weinig voor en ook in de toponiemen wordt hun weinig ruimte gegund. Toch komen ze ook in Warmond enkele keren voor. Het gaat dan vaak om adellijke dames, zoals de namen **Jonkvrouwe Ide-ven**, **Ver Clemensveld** en **Ver Janskamp** laten zien ('ver' betekende 'vrouw',³³ oorspronkelijk vooral voor adellijke dames). Soms wordt een vrouw genoemd over wie we geheel niets weten, zoals in het geval van de **Heilenmorgen**, of bij de **Anne Joppen sloot**: de 16de-eeuwse naamgeefster van het huidige Joppe. Hoe dan ook, landerijen genoemd naar personen kwamen veel voor, zoals deze lijst Warmondse toponiemen laat zien: **Coppaards morgen**, **Jaap Vossenland**, **Jacob Doezoons boomgaard**, **Jacob Everaardshoutje**, **Jacob Rikenkamp**, **Jan Douwenkamp**, **Klaas Hennen Poeltje**, **Koenraadskamp**, **Lange Neeltje morgen**, **Ludolfsakker**, **Pietershoorn**, **Roelofsakker**, **Strevelandshoorn**, **Strevelandstakken**, **Willemskamp**, **Wunensmorgen**, enz.

Planten en culturen

Heel wat veldnamen herinneren aan de gewassen die daar ooit te vinden waren. Het **Liesveld**, dat al in de 14de eeuw aan de oostelijke oever van de Leede tegenover kasteel Oud Teylingen/Lockhorst wordt genoemd, maakt duidelijk dat daar toen een weinig gewaardeerde grassoort groeide. In de hoek van de Grote Sloot en de Diepe Lee (waar tegenwoordig Koudenhoorn ligt) worden in de 15de eeuw de **Dokken** genoemd, wat erop wijst dat planten als hoefblad, pestwortel, kliskruid, dille of wilde zuring daar veel voorkwamen. In de 16de eeuw groeiden in het natte land bij de hofstad Endepoel dunne en hoge gewassen, wat ter plekke de naam **Biesewei** heeft opgeleverd.

De bronnen noemen ook verschillende boomgaarden, zoals de **Oude Boomgaard** en de **Kersenboomgaard**, beide rond 1500 onderdeel van het huidige bos van het Huys te Warmont, of de **Hazelaarboomgaard**, die niet veel later in de Hofpolder wordt vermeld. Vermoedelijk heette de **Bosvenne**, gelegen aan de noordzijde van de Dinsdagse wetering, ook naar het toenmalige kasteelbos. Opvallend is het voorkomen van de 17de-eeuwse **Elstakker** bij kasteel Oud Teylingen/Lockhorst, een stuk land beplant met elzen – dat melden de bronnen letterlijk – middenin de akkers aan de westzijde van de Herenweg.

Landerijen heetten uiteraard ook naar de producten van het land. Een prachtig voorbeeld vormt de **Haverkamp**, een veldnaam die vanaf de 16de eeuw in meerdere Warmondse polders voorkomt. In Warmond werd al in de 14de eeuw vlas verbouwd,³⁴ en sommige toponiemen lijken een herinnering aan deze vlasteelt te dragen. De **Muzenaarskamp**, een veld aan de Zijl, dankt zijn naam aan 'muselhaer' wat vlashaar betekent, iets wat daar kennelijk kenmerkend voor het land was. In de Lakerpolder schijnt de **Nobbehoorn** eveneens naar de vlasteelt te verwijzen: 'nobbeling' was een benaming voor het grofste van het vlas, dat diende om er zakken van te maken. Overigens lag de Nobbehoorn aan de **Warkerlee**, waarvan de naam hier ook relevant lijkt: het woord 'warc' of 'werc' duidde namelijk de grove verwarde draden van vlas aan. Het vlas werd in het dorp opgeslagen en daar verwerkt: aan het begin van de huidige Straat ter Leede stond in 1672 nog een "vlashuijs" en iets ten noorden van de huidige Dekkersgaard was rond 1700 een vlasoven te vinden.³⁵

³³ MNW, artikel 'ver II' (INT).

³⁴ Hamaker, *De rekeningen der Grafelijkheid van Holland* - tweede deel, p. 20.

³⁵ MBvW 1672, blz. 66; ELO, archiefnr. 512, inv.nr. 73, fol. 25 (aldaar staat ook "Fol. 41").

Het land bracht veel vruchten voort, maar de grond zelf kon ook worden gewonnen. Zo herinneren de **Bakkersvenne**, de **Steenshoorn** en de **Kleivenne** mogelijk aan de Leidse baksteenindustrie, die in de 14de eeuw al sterk ontwikkeld was, en waarvoor veel klei en turf rondom de stad gewonnen werd.³⁶ Turfwinning vond (onder meer) plaats direct naast de **Steenshoorn**, in de Groot Hemmeerpolder.³⁷

Dieren

In een plattelands nederzetting als Warmond waren veel dieren te vinden. Ook zij hebben hun sporen nagelaten in de toponymie.

Sommige dieren-veldnamen houden verband met de adellijke bevolking in Warmond. De **Duifhuisvenne**, gelegen aan de westzijde van het kasteeltje Endepoel, wordt in de 14de eeuw vermeld als bezit van de kasteelheren. Dit veld moet een plek zijn geweest waar een duifhuis heeft gestaan. Het houden van duiven was voorbehouden aan de adel.³⁸ Dat gold ook voor het houden van zwanen. Men kan zich afvragen of de **Zwansmeer** en ook de daaraan gelegen **Zwanburgersloot**, een voortzetting van de langs het Huys te Warmont stromende Hofleede, geen verwijzingen naar de zwaandrift waren. De jacht, ook een exclusief adellijk recht, heeft in Warmond eveneens sporen nagelaten in de **Vinkenwerf**, ooit gelegen aan de noordwestzijde van huis Oostergeest, waar de heren van Warmond hun vinkenhuis hadden. Misschien hoorde de **Vinkenhoorn**, gelegen in het oosten van Warmond, eveneens bij de vinkenjacht. Verder valt op dat bij twee Warmondse kastelen een **schapenwei** was gelegen, hoewel bedoelde dieren niet per se met de adel geassocieerd waren.

Andere veldnamen kunnen erop duiden dat men op bepaalde plekken steeds dezelfde dieren aantroef. De **Hezikerkamp**, al in de 14de eeuw vermeld waar nu de Boterhuispolder ligt, zal een plek zijn geweest waar hazen vaak werden gezien. Het aan de Zijl liggende **Kraaienbos** en de nabij Oegstgeest liggende **Ganzenwei** zullen plekken zijn geweest waar genoemde vogels graag op afkwamen. De bij de Kaag liggende **Vogelskamp** en de in de Zwanburgerpolder gelegen **Koeten hemelrijk** waren naar het schijnt ook zulke plekken.

Ten slotte verwijzen heel wat veldnamen naar het boerenbedrijf. In de middeleeuwen waren Warmondse boerderijen gemengde bedrijven, zodat namen van landerijen niet alleen naar akkerbouw maar ook naar veeteelt verwijzen. Overal in de graslanden ten oosten van de strandwal komt het vroegere vee in de vorm van koeien, varkens of schapen naar voren: in de Zwanburgerpolder en in de Veerpolder (**Vijf Koe-venne**, **Negen Koe-venne**, **Ossegras**, **Varkensschot**), in de Kooipolder (**Ossekamp**, **Schapekamp**), in het Lage Land en nabij het Kaageiland (**Koeward**, **Kalfskamp**), en uiteraard ook in de strandvlakte nabij de grens met Oegstgeest en Sassenheim (**Osseveld**, **Ossewei**). En er stonden ook paarden te grazen, niet alleen op de **Orskamp**, maar ook op het **Rosvennetje** in de Klein Hemmeerpolder.

Nog meer benoemingsmotieven

Sommige benoemingsmotieven laten zich pas doorgronden wanneer men meerdere toponiemen in onderlinge samenhang aanschouwt. Zo heb ik bij het laatmiddeleeuwse **Kruisland** ooit een verband met de kruistochten aangenomen, overigens mede op gezag van de beschikbare vakliteratuur. Toen ik enkele jaren later de locatie van een ander laatmiddeleeuws kruis-toponiem – de **Kruisvenne** – eindelijk wist te achterhalen, vielen zaken op waardoor ik mijn aanname moest heroverwegen. Bovengenoemde landerijen lagen beide aan vaarwater, op de grens van Warmond: het Kruisland bij

---

³⁶ Brandenburgh, Orsel & De Boer, "Graven en stenen in het vroege Leiden", p. 43-45.

³⁷ Fannee, *Atlas van Laatmiddeleeuws Warmond*, Sectie K, De Hemmeerpolder.

³⁸ Fannee, *tlant te Waremunde*, p. 107.

de zuidgrens, de Kruisvenne bij de noordgrens. Op zulke locaties mogen we wel denken aan grensmarkeringen, bijvoorbeeld in de vorm van veldkruizen die op het land waren opgericht.

Uiteraard vallen er nog meer soorten toponiemen te onderscheiden. Een bijzondere categorie zijn de veldnamen die specifiek op één bepaalde locatie voorkwamen, en daarbij ook als telbare entiteiten werden gebruikt. Zo werden de weilanden die aan de **Vliet** lagen (een water langs de westelijke flank van de strandwal) vaak **Vlietvenne** genoemd. Wanneer men daar twee velden bezat, zei men ook dat men ‘twee Vlietvennen’ in bezit had. Op dezelfde wijze werden velden bij de **Dieperpoel** vaak **Diepen** genoemd. Aan de kop van het Hemmeer waren ten slotte meerdere **Schranken** te vinden. Elk veld dat **Schrank** werd genoemd, lag daar of anders onmiddellijk in de buurt.

Een fascinerend benoemingsmotief is vernoeming naar vorm. Wij zijn tegenwoordig gewend met kaarten om te gaan, en we visualiseren de vormen van percelen moeiteloos van bovenaf. Dat de middeleeuwse boeren kaarten gebruikten waag ik te betwijfelen, maar toch waren zij uitstekend in staat om zich het land vanuit de lucht voor te stellen en te beschrijven. Toponiemen die de vorm omschrijven, zoals de **Bijl**, de **Schijvenven**, de **Spijkerboor**, de **Muilkamp** of het **Zweiland**, getuigen daar nog van.

Een ander gangbaar benoemingsmotief was vernoeming naar oppervlakte. Zo kende Warmond een **Floren morgen**, een **Lange Drie morgen**, een **Zes morgen**, enz. Als oppervlaktemaat verwees een morgen (0,85 hectare) oorspronkelijk naar de hoeveelheid land die een boer in één morgen kon omploegen. Een morgen werd in onze regio onderverdeeld in 6 hond. De Warmondse **Vijf hond**, **Zeven hond** en **Elf hond** waren velden met genoemde oppervlakten. Een hond stond voor letterlijk honderd roeden, een nóg kleinere oppervlaktemaat die uit een lengtemaat ontstond: om kleine afstanden te meten gebruikte de boer een bewerkt stuk hout, dat hij ‘roede’ noemde.³⁹ Hoewel bovengenoemde laatmiddeleeuwse en vroegmoderne toponiemen – voor zover bekend – vrijwel geheel verdwenen zijn, kenden Warmondse boerenfamilies in de 20ste eeuw nog altijd wel veldnamen met een vergelijkbare klank. Zo werd een langgerekt veld in het noordelijke deel van de Hemmeerpolder nog recent de “*drie morgen*” genoemd. In het meest zuidwestelijke deel van dezelfde polder lagen dan weer het “*morgen stukkie*”, de “*veertien hond*” en de “*negen hond*”.⁴⁰ In de 20ste eeuw waren zulke veldnamen, die de oppervlakte van percelen omschrijven, in de Warmondse polders het meest vertegenwoordigde type toponiem.⁴¹

Naamsveranderingen

Sommige toponiemen hebben – als we de bronnen mogen geloven – eeuwenlang bestaan. Dit neemt niet weg dat oude toponiemen geleidelijk veranderden en zelfs verbasterden. Voor dit verschijnsel zijn verschillende oorzaken aan te wijzen, met zeer uiteenlopende implicaties.

Soms veranderde een toponiem door fonologische processen. Zoals de 14de-eeuwse **Duifhuisvenne**, die in amper twee eeuwen tijd tot “*Duveveen*” werd gereduceerd. Blijkbaar was de oudste variant “*Duyfhuysvenne*” een hele mond vol, zodat laatmiddeleeuwse sprekers geneigd waren om klanken weg te laten: zo was de naam makkelijker uit te spreken. Zo’n ontwikkeling maakt duidelijk dat de naam steeds actief in gebruik was, anders was de uitspraak uiteraard niet op deze wijze geëvolueerd.

³⁹ VMNW, artikel ‘hont II’; MNW, ‘hont I’, ‘roede’ (INT); Rentenaar, “Een ellenlange geschiedenis”, p. 516.

⁴⁰ Het “*morgen stukkie*”, de “*veertien hond*” en de “*negen hond*” (vermeld van zuid naar noord) corresponderen samen met perceel K1 op de kaart van J. Dou. Het daartegenover gelegen perceel K7 stond bij hedendaagse boeren bekend als de “*Plomp*”. De “*drie morgen*” correspondeert met een deel van perceel K16. Het naastgelegen perceel K15 stond bekend als het “*Hoekstuk*” (mededeling van Warmonder Fer Vergeer).

⁴¹ Veldnaamkaarten van de Zweilandpolder, de Broek en Simontjespolder, de Boterhuispolder, de Veerpolder en de Zwanburgerpolder, met toponiemen opgeschreven door C.D. Nagtglas. Beschikbaar gemaakt door: Kruijssen, Joep en Nicoline van der Sijs (2016), Meertens Kaartenbank, op www.meertens.knaw.nl/kaartenbank

Heel anders is het bij toponiemen als de 16de-eeuwse **Mattenkamp**. In een reeks 17de-eeuwse registers heette dit veld opeens de “*mavencamp*”. Zo’n schrijfwijze, waarbij de ‘tt’ vervangen werd door de fonetisch volstrekt niet gerelateerde klank ‘v’, is alleen te verklaren als een kopieerfout. Dat de schrijver – die *nota bene* baljuw van Warmond was⁴² – zichzelf niet corrigeerde maar zijn fout in latere registers juist bleef herhalen, laat zien dat het toponiem in kwestie niet meer in gebruik was. Het toponiem werd in mondelinge gesprekken waarschijnlijk nooit meer genoemd, zodat de baljuw zijn fout nooit bemerkte. Het toponiem was in de 17de eeuw blijkbaar al een fossiel, slechts bewaard als administratief label, zij het verkeerd gekopieerd!

Uiteraard betekenen voortgezette kopieerfouten niet per definitie dat een toponiem in onbruik was geraakt. Zo kenden de 14de-eeuwse Warmonders de **Waardsloot**, een naam die begin 17de eeuw nog steeds bestond. De rentmeesters van het Sint Catharijne Gasthuis – landeigenaar aan genoemde sloot – noemden de “*Waertsloot*” in hun eigen administratie consequent de “*Watersloot*”. Aangezien de toenmalige Warmondse bronnen de juiste naam nog wel vermelden, moeten we concluderen dat de Leidse administrateurs gewoon niet goed op de hoogte waren van de Warmondse naamgeving. Deze rentmeesters verschreven overigens wel meer Warmondse veldnamen, zoals de 13de-eeuwse **Smalrac**, die in hun administratie als “*Smeltin*” een eigen leven ging leiden.

Herzienen

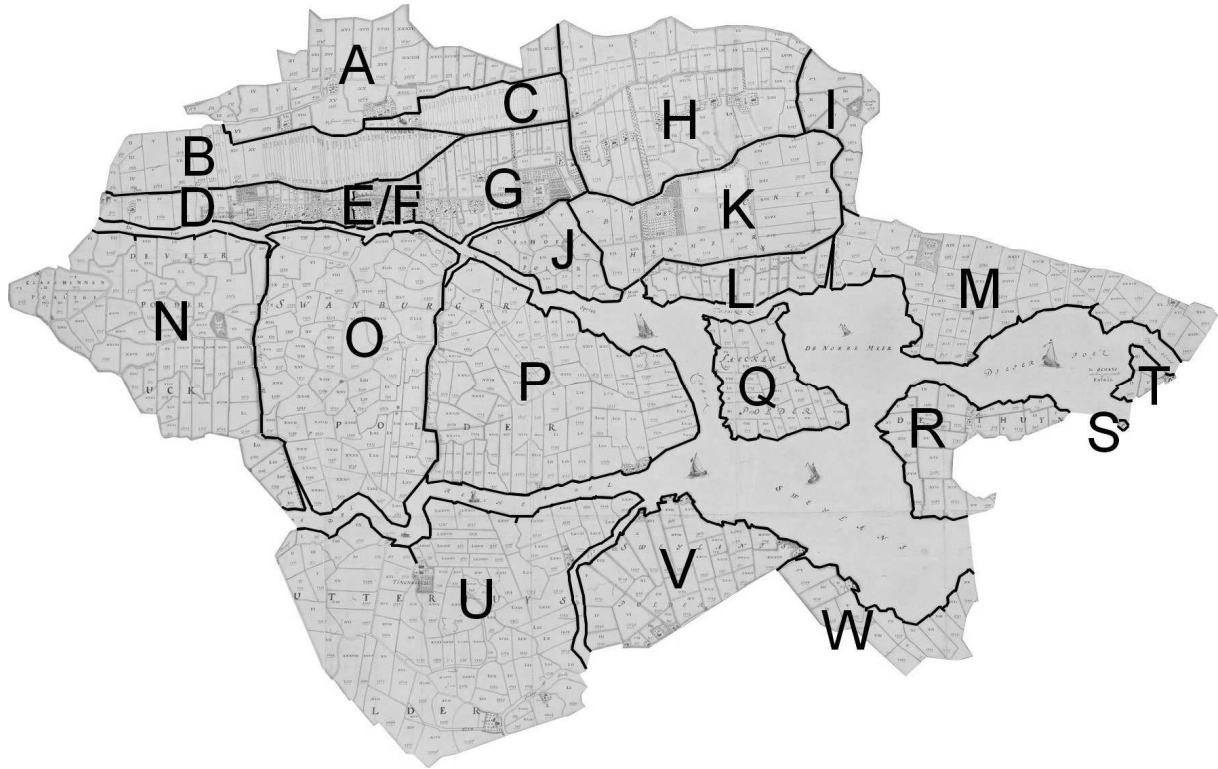
Tot slot, in deze studie (zoals in ieder andere die naar waarheid streeft) worden we geconfronteerd met het verschijnsel ‘voortschrijdend inzicht’. We ontkomen er niet aan: als het onderzoek vordert, wordt het beeld scherper en moeten we conclusies die jaren eerder getrokken zijn, soms herzien of nuanceren. In ons geval betekent dit, dat de locatie van een handvol toponiemen verschilt van wat in ‘*tlant te Waremunde*’ (2014) werd gesteld. Onder de ‘verhuisde’ toponiemen vindt men met name de **Lage Aken**, de **Blanke Nes**, de **Doelenkamp**, de **Doelsteeg**, het **Gangpad**, de **Goswijnsvenne**, het **Hoge Pad**, de **Nauwe Laak**, de **Rijkersven**, de **Steenshoorn**, de **Takken/Strevelandstakken**, de **Viertel**, de **Waardshoorn** en de **Zeven made**.

⁴² ELO, archiefnr. 1379 (archief van Cornelis van Roosenburgh), inv.nr. 4 t/m 12.

Kaarten

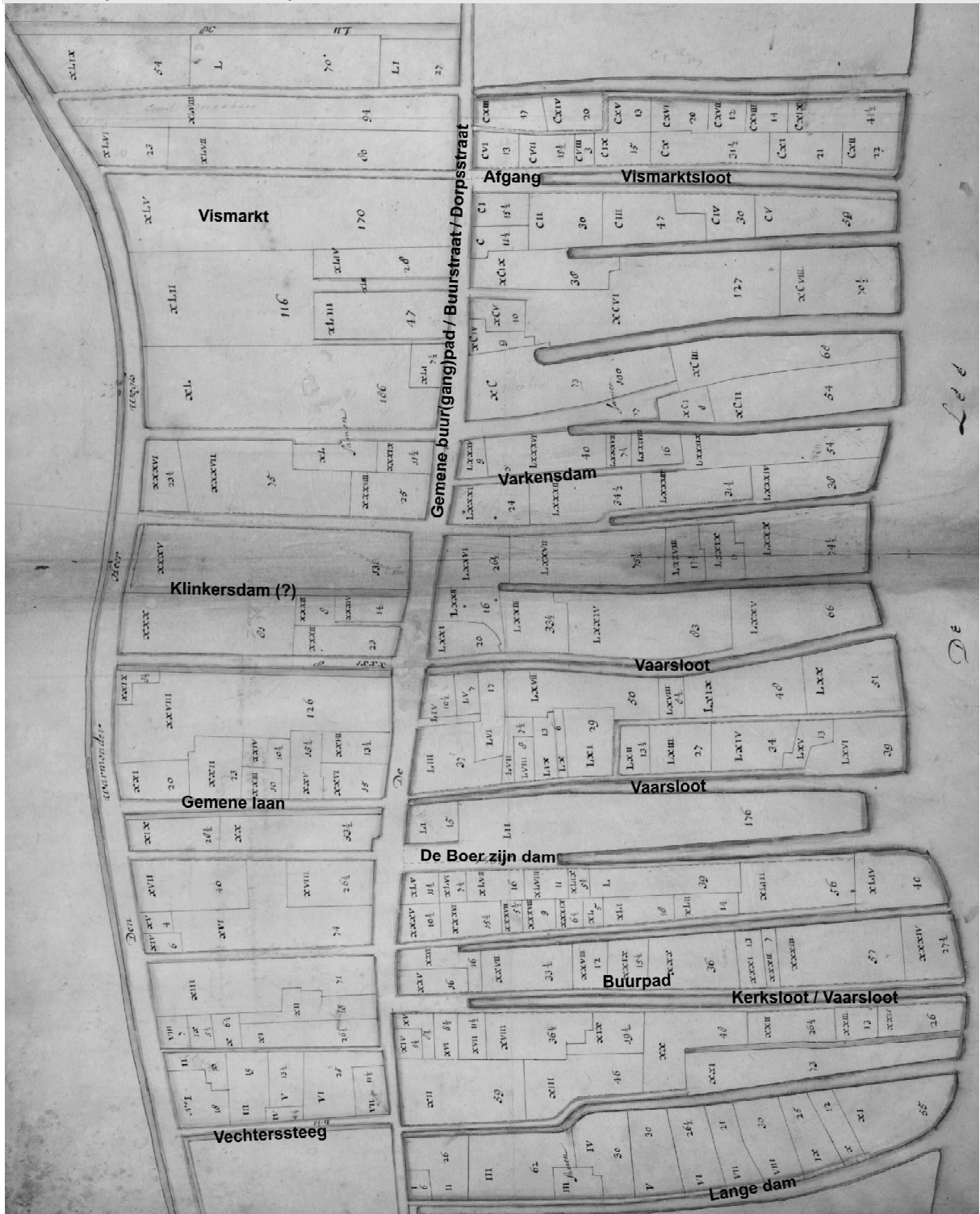
De kaart van J. Dou is onderverdeeld in 'bonnen' (gebiedjes). Op deze gebieden wordt apart ingezoomd in een achttal deelkaarten, opgesomd in onderstaande lijst. Op deze kaarten hebben we de toponiemen ingetekend.

	Locatie	Gebieden op de kaart
Kaart 1	Tussen het Warmonderhek en de Dinsdagse wetering, Hofpolder	A, B, C, D, E, F, G en J
Kaart 2	Dorpskern	E en F
Kaart 3	Oosteinde en Hemmeer	H, I, K en L
Kaart 4	Koopolder, Tuinder- of Kogjespolder, Vogelskamp en Faljeril	M, R, S en T
Kaart 5	Zweilandpolder	V en W
Kaart 6	Boterhuispolder	U
Kaart 7	Zwanburgerpolder en Lakerpolder	O, P en Q
Kaart 8	Klaas Hennepoelpolder, Veerpolder, Broek en Simontjespolder	N

Kaart 2 (bonnen E en F)

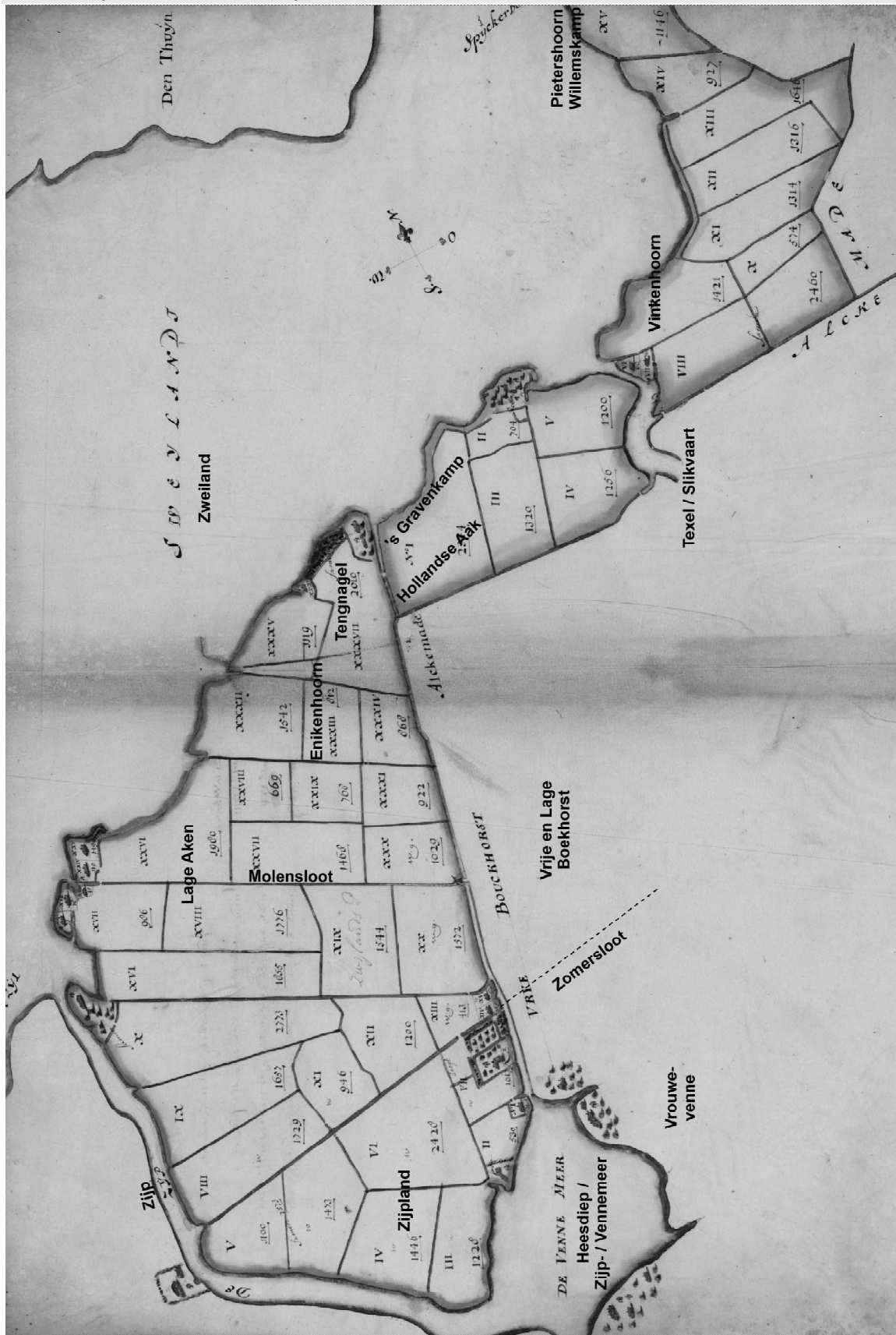

Kaart 3 (bonnen H, I, K en L)

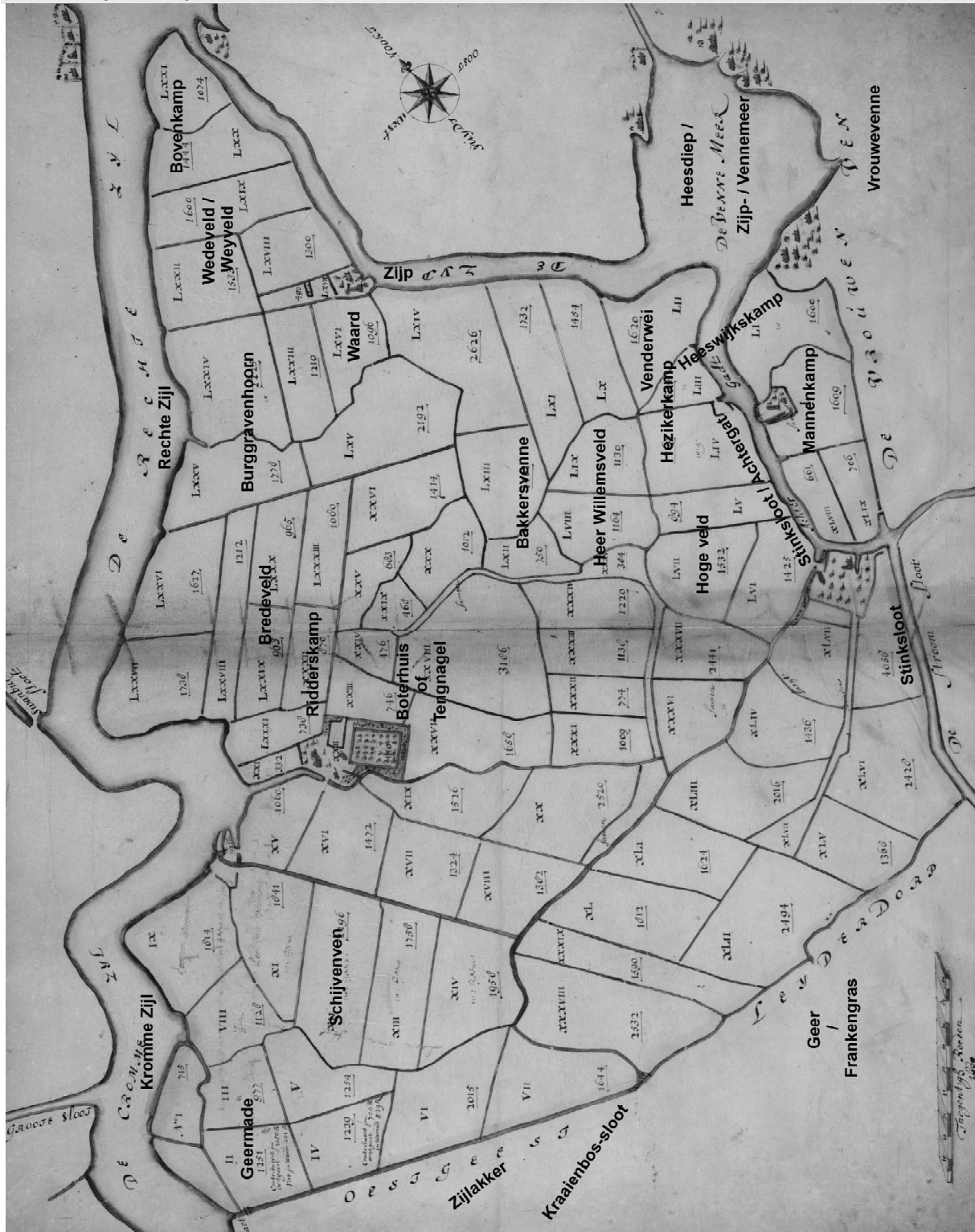

Kaart 5 (bonnen V en W)

Kaart 6 (bon U)

Kaart 8 (bon N)

